

САҢА ОЛОХ

Чурапчы улуунун хаһыата

ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫҢ 15 КҮНҮТТӨН ТАХСАР

2004 СЫЛ
ЫАМ ЫЙЫН
25 КҮНҮГӨ
ОПТУОРОУНУУХ
№ 59
(9121)

УОН БИИРИСТЭРГЭ ЧУГДААРБЫТ ТИҤЭХ ЧУОРААН

Амма өрүс үйүлэр тухары саас ахсын көмүөлүн суугунас тыаһынан добуулоллатан Аллан эбэҥэ суогулуна иһи, суогулу-бута иһи. Бу дыктылээхкэй хартыынан элэрдийи - эмэни-ин бизээккэ тоҕо суулан кирип, аан бастаан анаар курдук, бэйэ-бэйэлэрин эбэрдалаһан, үөрүү минээрээх хас биридди халбаһа муустары имэрийэ көрөн атаараллар. Куруук итинник. Итинник да буола туруба!

Мындабайылар орто ходоһа уута калэн, быйаҥ бычалый-арыттан олус үөрэллэр. Халаан ууга Дайба үрөһүнэн өрө анһан Бэс бөһүөлэһин олохтоохторо бэрэбиэһинэн сылдыаллар. Онон кыра наадалах киһи Мындабайыга кирибэт. Ол да буоллар, тиһэх чуораан чугаһаан бэрэбиэһит Семен Савинны соло гимматтар. Ураһтан илиминит обонньоттор ботучу бул-туйан, сааскы бастагы алыһардарынан, сордоһнорунан, тэһиллэринэн, бэйэлэрин тэгэ, аймахтарын, малларын күндүлүктэрэ.

Бөһүөлэк олохтоохторо түөлбэлэринэн, биридди уһаайба-ларынан сааскы, сайынны ырааһырдым, чэбдигири үлэтин мыта сылдыаллар. Маны сэргэ Сынналаг киһи (директор М.А.Дьячкова) быйыл тиһигин быспакка культурнай дьаһаллары мытан, нэһилиэһин улаханньык сэргэхсийбит. Нэһилиэк, оскуола бири сүрүн инники үлэлэринэн - оскуола дьэтиин капиталнай өрөмүөнэ. Бэлэмизини үлэлэр сүрүннэ-эн үмүрүйбүт курдуктар. Маһын үлэтигэр олохтоох биригээдэ сөбүлэспит. Арай бетонун үлэтигэр чоһу биригээдэ көстө илик. Тыһынан кэпсэтиилэр барыттар. Салалта өттүтүн ба-лаһан ыйыгар дьэри үлэни биридди күнүнэн аттаран, кытаанах график онотуллубут. Өрөбүлү өрөбүл дьэбэккэ, субуотунуу-тар өрүү ытылла тураллар. Дьон-сэргэ түмүстэххэ, күүһү түмүстэххэ кыаллыбаты даһаны кыйыһах сөбүн үлэлэрин түмүгүтүн илэ итэһэйбиттэр.

Социалистический Улэ Геройа Р.И.Константинов аатынан

Амма орто оскуолатыгар бүгүн дьоро күн. Ол курдук, XI-с кылаастар олох кизг аартыгар тахсар, оскуолаларын кытта быраһаайдаһар тиһэх чуораанна урууку дьыллартан ураты. Оскуола тиһэх чуораан кизгэ 6 частан Сынналаг киһинигэр ытылынна. Музыка добуулолунан быйыл бүтэриэхтээх икки кылаас 38 үөрэнээччигэ сүдүгэ тахсан салалли олоролор. Оскуола директора М.М.Петров, үөрэх чаһыгар солбуйааччыта М.И.Собакина эбэрдэ тылы этэн туран, оболор экзаменга кирибит бирикээстэрин иһитиннэрдилэр, бастыг үөрэнээччилэргэ, общественниктарга, спортсменнарга грамоталары, махтал суруктары туттардылар. Улуус дьаһалтатын бэрэстэһинтэлэ, "Саҥа олох" РИХ ГУ редактор-директора Г.Г.Попов, улуустаагы үөрэх управлениеттан М.С.Чичигина, нэһилиэк баһылыга Н.И.Петров оболор экзаменнарын ситиһилээхтик туттаран, баһарар илэлэрин талан, үрдүк үөрэхкэ кириллэригэр, салгыы үөрэхтэрин бүтэрэн, кайдалга сылдыар үлэһит дьон буолалларыгар баһардылар. Төрөппүттэр ааттарыттан үс обото үрдүк үөрэхкэ сылдыар, төрдүс оботун олох кизг аартыгар атаарар Х.М.Васильева үөрэппит учууталларыгар, оскуола коллективыгар махтанна, үлэлэригэр ситиһилэри баһарда. Быйыл бүтэриэхчигэ маһыны кылаас үөрэнээччилэргэ эбэрдалаһан чуоһаарыттар ытыс тыаһынан добуулолланна. Уһуһаан кэминээһи иитээччилэргэ И.И.Ноева, Т.Е.Артемова ахтыллара бу кизгээһи "Бүрүйдэхтэри" улаханньык долгутта. Тиһэх чуораан иһинэн оскуоланы бүтэриэхчигэр ааттарыттан туйгун үөрэнээччи Анна Кирилина этээтин оболор үөрэппит учууталларыгар сибээки дьөрбөлөрүн, махтал бэлэһини туттарастылар.

Үөрүүлэх чаас кэминтэн оскуола үөрэнээччилэрин күүстэринэн ырыа-тойук дьэһэйдэ, үгүкү-битии оройуттан тутулунна.

Г.ПОПОВ.

х х х

Төһөй оскуолатыгар тиһэх чуораан быраһынынна дьирин долгутуулаах үгүс быһыыга-майгыга буолан ааста. Оскуоланы бүтэриэхчигэ оскуола директора В.И.Нестерев, нэһилиэк дьаһалтатын баһылыга Е.А.Смирников, улуус дьаһалтатын салайар управлениетин начальнига М.И.Лоскин, үөрэх управлениетин специалиһа С.В.Башарина эбэрдалаһтылар. Алын сүһүөх оскуола учууталыгар Е.С.Попова "СР үөрэбириитин туйгуна" бэлэһини туттары доһуун ытыс тыаһынан добуулолланна. Тиһэх чуораан бири бэлэһи түгэһинэн М.И.Лоскин "Олохтоох бэйэни салайынынна кирири" дьэһи темага кизг ис хоһоонноох кэпсэтинни таһаарыта буолла.

Оскуола попечителлэрин көмөлөрүнэн бэлэхтэммит саҥа паарталарга олорон выпускниктар, учууталлар, төрөппүттэр, ыгырылаах малдьыттар ахты уруогар санааларын атаастылар, ирээ-хоро ааспыт обо саастарын ырыстылар, сүбэлэри биэрдиһэр. Ахты уруогун 7 сыл устата кылаас салайааччытынан үлэлээн кэлбит В.Н.Абрамова салайан ытта. Сылын аайы ытыллар "Выпускник аллея" программнан өссө эбии тугу оскуола бэлэх онгрон хаалларалларын туһунан дьүүлэстилэр. Быйылгы выпускниктар бири кэрэ-бэлэһи үмүлүбүт түгэһинэн "Мин оскуолатаагы ыллыгым" дьэһи республикатаагы көрүү-конкурса бырайыак-программанан ситиһилээхтик кыттан, СР попечителлэрин ассоциациятын гранынан - 50 тыһ.солк. наһараадаламытара буолар.

С. БАШАРИНА,

улуустаагы үөрэх управлениетин специалиһа.

ЧАКЫР УҦУЙААНЫГАР

Чакыр нэһилигэр "Үтүө дьыала" чэрчитинэн элбэх тутуу барарын иһитиннэрин, сырдатын турабыт. 2002 сыллаахха саҥа тутуллубут уһуһаан сэбиэдиссэйэ, РФ үөрэбириитин туйгуна В.К.Еремеева быйыл амиз сонун кэпсэһиннээх тоһуйда. Ол курдук, быһырын капиталнай олбуор туттубуттар, быйыл спортивнай, оонньуур площадкалардаах обо спортивнай-чэбдигирдэр учаастагын туттаары маһык бэлэмизэн сыһаараллар. Төрөппүттэр 3-4 күн үлэлээн бизэргэ эбэрбинээстэммиттэр.

Саҥа уһуһаан дьэтиин иһигэр спортивнай саалалаах, бэртээхэй объект. Маһна 40 кырачаан сылдыар, эт-хаан өттүнэн сайдыларыгар, доруобуйаларын тупсарыта анал программнан үлэһиллэр. Уһуһаан алта пед-үлэһиттээх. Киһилэр иһэригэр М.А.Матвеева психолог-преподавателинэн саҥа анаһан кэлбит.

"СО" корп.

Хаартыскаа: РФ үөрэбириитин туйгуна, уһуһаан сэбиэдиссэйэ Варвара Константиновна Еремеева итиллээччилэрин ортотугар.

СҮҮСТЭ ИСТИБИТТЭЭБЭР БИИРДЭ КӨРБҮТ ОРДУК

Ыам ыйын 21 күнүгэр А.П.Мун-халов аатынан Картинай галереяга үөрүүлэх быһыыга-майгыга В.С.Яковлев - Далан аатынан Кытаанах орто художественнай-эстетическэй оскуолатын XI кылааһын үөрэнээччигэ Марианна Попова персональнай быһааркатын сабыллыта буолла.

Марианна 1986 с. Хоптобо нэһилигэр күн сириин көрбүт. Кыра обо эрдэһиттэн уруһуйдуурга, иһтэһэргэ иһтэһиттэн Мария Дмитриевнэттан үөрэммит. Айылбаттан бэриллибит дьобурун сайыннарар сыалтан 1999 с. Кытаанахка художественнай-эстетическэй оскуолага үөрэнэ кирибит. Үс сыл устата "Мин кизгэһиним уус-уран онотуктара" дьэһи Пинигиннэр дьэһи кэргэттэрин

сайынны оскуолаларыгар ситиһилээхтик үөрэммит. Марианна ууу-тала, СР үөрэбириитин туйгуна Е.Т.Миронова салалтатынан үгүс үлэлэрэ үрдүк наһараадага тиксибиттэр. Ол курдук, 2001 с. "Лилин" дьэһи үлэтинэн "Мин - XX үйэ гражданабын" дьэһи бүтүн республикатаагы үөрэнээччилэр ойуулуур-дүүһүннүр, прикладной айымньыларын быһааркаларыгар кыттан III миһтэһини ылбит. 2002 с. Саха сирэ Россия састаабыгар кирибитэ 370 сылыгар аналлаах прикладной айымньы быһааркатыгар кыттан, I миһтэһини ылан, Бүтүн Россиятаагы "Океан" лааһырга сынныһан кэлбит.

Марианна, кырдык даһаны, айылбаттан айдарылыбыт талаан-

нааһын, бэйэтэ ураты суоллаах-иһтээх эдэр худуһунньук, уран тарбаһаах иһтэһиннээх буоларын киһи быһааркатыа тоһуһаата. "Сүүстэ истибиттээбэр биридэ көрбүт ордук" дьэһи өс хоһоонугар этиллэрини, Марианна хартыналарын киһи илэ хараһынан көрдөһүнэ эрэ сөһөр-махтайар. Быһаарка сабыллытыгар кырачаан эрэһи кэскиллээх худуһунньук аатыгар үгүс эбэрдэ, махтал тыллара этилиннилэр, аһа састаахтартан алгыстар аһанылар. Ол курдук, Улуус Мун-һааһын депутата, предприниматель Е.Г.Санжеева Марианнаны эбэрдалаһан туран, харчынан спонсорство онгорорун иһитиннэрдэ. Улуустаагы культура управлениетин начальнига Д.Д.Попов Марианна айар үлэтин

сөһөн-махтайан туран эбэрдалаһты уонна: "Арктической государственной культуре уонна театральной искусствов институттар бири миһтэһи кэпсэһи сылдыаһыт", - дьэһи бигэ тыһын эттэ.

Марианна үгүс алгыс тылы иһтэн, киһи талааныгар сүгүрүһээччилэр баһа санааларын ыһыһан, төрөөбүт түөлбөһиттэн кыһан аһыһан, Чурапчы улуһун ааттатар улахан худуһунньук буолуо дьэһи эрэһи хаалабыт, инникитин үрдүк ситиһиллэри баһарабыт.

Галина ГОВОРОВА.

Хаартыскаа: эдэр худуһунньук Марианна Попова.

"CO" KODD.

АМЕРИКАҒА САҒА СИРИН ААТЫТТАН

Д.П. Коркин аатынан ЧРОСИО-ға киһи кизин тутта кэспир үлэһэч дьонго элбэхтэр. Кинилэртэн биридэстэрэ — английскай тыл учуутала Т.Н. Дьячкова. Омук тылын учуутала — бу уустук үлэни толороочу педагог. Саҕа эйгэлээх оҕону атын омук тылынан саҕарарга, кэпсэһэргэ үөрэтти олус интэриһинэй уонна үгүс үлэни, түбүгү эрэйэр сорук. Маныаха билиги оскулабыт спортвеннай хайыскалаах буоларын эбэн кэбиһиэххэ. Ол эрэри идэтигэр бэриһиллээх Татьяна Николаевна айымньылаах үлэтин түмүгүнэн английскай тыл билиги оҕолорбуттар бири саамай сөбүлүүр предметтарынэн буолла. Киһи үөрэнээччилэрэ улуустаагы кураһтэһиллэргэ куруук инники кэккэбэ сылдьаллар, регионнаагы олимпиадаларга мэлдьи мистэлэллэллэр. Быыл республикага ытыллыбыт өйөн суруйуу уонна үс-үрүн тылбаас конкурсулар кыайыттар. Идэтин дэгиттэр баһылаабыт педагог бэйэтин би-

лиитин куруук хаҕатынар, араас конкурстарга ситиһиллээхтик кыттар. Ол курдук, быыл сээс Российской -Американскай конкурска финалист буолла, омук сиритэр стажировкага барарга ыгырын тутта. Бүтүн мин Татьяна Николаевнаны кытары көрсөн, конкурс туһунаа кылгастык кэспиригэр көрдөстүм.

— Бу конкурс РФ Үөрэтин министрствотун уонна "Учительская газета" хаһыат редакциятын өйөбүлүрүнэн АХШ Госдепартаментин департамента 1997 сыллаахтан саҕалаан тэрийэр, — диэтэ киһи. — Быылгы конкурска 830-чэ учуутал кыттыбыт. Баһыланнаах быһытынан, 5 сыл үлэлээбит стаждаах, үрдүк үөрэхтээх, үөрэтин аныгы ирдэбиллэригэр эппиэттир ханнык баҕарар учуутал кыттыан сөл. Конкурс үс турдаах. Иккис баһылаах кэтэктэн, онно айар соруудагы толоруун уонна үөрэтин-иитин болтуруустарыгар бэйэни көрдүлөрүн суруйарын, эссе-ыймыктарга хоруйдурун. Иккис тур кыайылаахтара үгүс турга таһар бираабы ылаһар. Үгүс тур Владивос-

ток куоракка ытыллыбыт. Дальнай Восток регионуттан 25 учуутал кыттыбыт. Саҕа сириттэн бэйэ буолан барбытыт, ол иһигэр Чураччытан улуустаагы гимназия учуутала Д.П. Кулинина уонна мин. Үөрэтин саҕа технологияларын аналлаах конференцияга кыттыбытыт уонна хас биридүйбүт 40 мүнүүтэлээх интервьону аастыбыт. Онно үлэтир методикаттан, оскулааһыттан саҕалаан улсый үөрэх сайдыытыгар тийэс араас болтуруустары биэрэллэр. Сыналлаһынгга тылы билигин, профессиональнай таһымы, үөрэтигэр инновационнай ыһымалары туттууну, телеантһоны, лидерскай хаачыстыбаны барытын көрөн комиссия түмүк өҥөрөр.

— Татьяна Николаевна, ол түмүгүнэн эн кыайылааһынан тахсан Америкага 2,5 ыйга стажировкага барар путивканы ылыһыт. Ити ситиһиһинэн эбэрдэлиһит уонна кылгастык стажировка туһунан кэспир-

лит. Ол күһүрү аҕалылаахха. Итинэн "Национальной финалист" номинацияга тиксэммин, билиһэ саҕа үөрэх дьылыгар Америкадан бири педагог иһи нэдиэлэ устата үлэни, үөрэтэ командировкага кэлэр буолла.

— Дьэ, кырдык, үчүгэй түмүк эбит. Улахан таһымнаах конкурска бука туох эрэ олугу уурбут буолуохтаах. Эн бастаан ханнык конкурска кыттыбыккынай?

— Мин бастаан идэбинэн конкурска 2000 сыллааха улуустаагы "Сыл бастын учуутала" конкурска кыттыбыт. Ол нэһа долгугуулаах, үгүс түбүгү эрэйэр дьаһалга завуч Л.М. Винокурова сапаттаһан биригэ үлэтир коллегаларын, үөрэнээччилэрин өйөбүл буолбуттара. Көннүк конкурстарга кыттыһар бу улахан олугу уурбута буолуо диһ саныбын. Мин маньык илэһ-эйлээх, чөл олохтоох, бири сыалга дьулуһар сомоҕо коллектива үлэтирбинэн мэлдьи

гэр көрдөһөбүт.

— Ити профессиональнай таһымы үрдэтэр семинар дьон ааттанар. Онно Россияттан 15 уонна КТТ дойдурларын 15 киһи, улсыйа 30 кыһылээх делегация буолан барыахтаахтыт. Дальнай Востоктан үлэбүт. Программа быһытынан иһи ый устата бастаан Вашингтонга, онтон Софоруу Каролина штатын университеттар араас лекциялар, семинардар уонна норуоттар иһи ардыларынаагы конференциялар ытыллыахтаахтар. Бүтэһигэр Үрүг Дьыага приемига сыдыахтаахтыт. Бу конкурска кыттым сорох мин эрэ ситиһим буолбатах, интернет-оскула сапаттаһан уонна биригэ үлэтир коллективым бүтүһүннэрин ситиһиллэрэ буолар. Кинилэр эрэллэрин туһан биэрбэтэхтигэр уонна кыттыбыт түмүгүм оскулабар үгүс сабыдыллаах буолбуттан үөрөбүн. Ол курдук, финалист буолбум 200 тыһ. америкалык доллар суумаах методическай пособие уонна ортотоник энциклопедия. Туох-туох наадатын туһунан административны кытары сүбэлэһэн сайаалка түһэрбип-

киһи туттабын. Түгэниһэн туһунан, бары өттүнэн үлэтир устуллубуйаны тарыйыт ытыктыр дьоммор, салаааччыларбар — билигин СР Госкомспордун председателе М.Д. Гуляева, ЧРОСИО директора, РФ үгүлээх учуутала, "Бочуоти Знага" орден кавалера Л.Т.Егоровага уонна мэлдьи өйөбүл буолар каргаммэр Петр Давыдовкаа истинг махталбын тиздэбин. Анал махтал тыллэрин аныбын оскулаага омук тылыгар аан бастаан үөрөтүт, киниэхэ тапталы үтүһүт, учуутал уустук идэтин баһылырга сирдэһит учууталбар М.В. Сивцевага.

Л. НЕУСТРОЕВА
кэспиттэ.

Хаартыскага: учуутал Т.Н. Дьячкова саҕа норуоттар иһи ардыларынаагы үөрэхтэһиһигэ американскай сүбэ Корпорациятын баһылыга тойон Деннис Байлы кытары.

Специалист грибунага

ТЭЛЭЙИ ДЫИЭ ТАҢЫГАР ОЛОРДУУ

Маҕаһынынарга, рыноктарга кэсирбэлэммит, сибидэйдим тоҕоруллубут уонна дэгиттэ сибидэйдим шампиньон, вешенканы атыһылаһар. Олору ордуу арбаа Европа дойдулара хаачыһаллар. Олгон Кытайтан киһи сөбүөн курдук иһилиһа хаатын саҕа хорупкага хаппыт тэлэйи аҕалаллар. Онно уу кутан "тилиннэри" баран сөүтэһэ аһаһа сүрдээх минниһэс буолар. Саҕабыт сирин иһиге тыагытар, кэлэһэн хонууларыгар тэһэлэх тэлэй баара буолуой? Ол гынан баран, бу салаа үчүгүйдик үөрөтүлө иһик. С.Г. Уваров 1980 сыллааха "Саҕа сирин тэлэйдэр" дьон ыйыһымыгар 73 тэлэй арааһын суруйбүт.

Киһи олохтор тэлэйдэр улахан оруулаахтар. Ардыгар кинилэр буортууу аҕалыһарын сөл. Тэлэй дьыны сугуйдаһына, ыалга үлэһэн хоромну таһар. Түмүк тэлэйдэр өр түрүт аһы, таһаһы, тириини, кыраасканы, эрэллэһи буортулуулар. Сорох микроскопическай тэлэйдэр араас ырыһыны, аллергияны үөскэтэлэр.

Тэлэйи буортууу аҕалар эрэ организм курдук саныһар сыһа. Киһи саҕа туһулаһар эйгэни ыраастыһар кыһаһах үүнээһи суох. Уу, сир бэйэтин кыаһынан ыраастаһан чөлүгэр түһэр дьийбит. Ол барыта киһи хараһар кыайан көстүбэт микробтар — тэлэйдэр уонна бактериялар үлэлэрин түмүгэ буолар. Доруоһа, арыгы, пиво, араас кискоталар, антибиотик эмтэр бары тэлэйдэртэн оҕоруллубат.

Сайын дьыа, хотон таһыгар муһуулуллубут сүһү норуомугар, сылы дьыны кыттыһыгар, мөңчирөгүтэ шампиньон тэлэйи хомуйуохха сөл. Тэлэйи бу хоруутун аан бастаан дьыа таһыгар үүнэрэр буолбуттар. Билигин культурнай тэлэйдэр 70 араас дойдуга үүнэрэллэр, сыллаагы үүнүү 6 мая. тоннага тийэр. Польшага сылга 120 тыһ. тонна тэлэйи хомуйаллар, ол иһин сибидэйдим тоҕоруллубут, кэсирбэлэммит тэлэйдэр атыһа куруук бааллар.

Дьоруоһага хас да тэрилтэ шампиньону үүнэрэ сыдыбыттарда араас бириччииһинэн уурайыттар. Билигин кыра хаһааһыстыбаһар кыһыһыгы теплицага үүнэрэллэр, кыраһаан маҕаһынынарга туттаран атыһалаталлар. Тэлэйи мицелийи (сизматин) куоракка чаһыһаа киоскаларга сааһыһа аҕалыһылар. Онно үсүгэр хайдах үүнэрэр туһунан инструкция суох буолан, дьон үүнүүнү улахан-нык ыһат.

Дьэ, онон тэлэйи дьыа таһыгар хайдах олордуоха сөбүй? Тыа сиритэр бөлөм мицелий да суох компостнай кирээдэ онорон эргэ таллоһи туттан үүнүүнү ыһааха сир.

Шампиньон. Бастаан үүнэрэрэгэ хас да састааптаах компостан бириһи талан үүнэрэрэгэ сөл. Маһыһа састаап маньык 12 кг сибидэйдим, сипитт кураһаах солумбаага 8 кг куурусса, сааһын кутуллар, онно 0,5-1 кг гипс (алебастр эбэтэр мизл) уонна 200 — 500 г аммоний сульфата эбиллэр. Сороһор куурусса сааһын онугар 8 кг сылы норуомун эбэтэр ыһах норуомун кутуллар. Маньык састаапка тэлэй 23 — 25 күнчөһөн ситэр. Төһөнөн элбэх субстрат оҕоруллубат, компостун хаачыһыбага ордуу буолар, солуманы отунан эбэтэр күөл кыттыһыгар үүнэр хомулукан солбуйуохха сөл.

Үөһэ ыйылыһыт састааптан бириһи талан компост оҕоруллубат. Ону сиртэн араас микробтар кирбэтиннэр дьон буорга ууруллубат. Анал цементинэн, халтаһыһынан, целлофаннан эбэтэр рубероидынан буруллубут площадкага бэлэмниһилэр. Үрдүгүн ардах уута компост дьон чарынчы оҕоруллубат. Компост састаабын үгүт-үрдүгэр ууруллар, үрдүгэ 0,5 м, кэгитэ 0,2 м буолуохтаах, кыраһык уу кутар наада. Дэлби булкупулар, састаап бөлөм буолуһуна аһым-аһым сута сүтэр. Гипсэни үһүс-төрдүс булкупууга кутуллар, хас булкупуу аһыи сипигирдэн бириһилэр. Бүтэһик булкупууга уу кутуллубат. Кирээдэргэ оҕоруллар бөлөм компосту 10 — 20 см дьирингээх гына

уган, тэлэйи үүнэрэрэгэ бэлэмниһиллэр.

Мицелий маньык оҕоруллар: сизматини сизматингэр үүмүт мицелий 100 грама 20 кг компоска сөл буолар. Компосту 5 — 7 см дьирингээх лууһаларга илиһинэн уган баран, сизматин компостун дьон солуманан, таһаһ куулуһан эбэтэр хаһааһыһын сабыллар. 12 — 15 күнчөһөн мицелий үүмүтүн кэһиниттэн кирээдэни парник буорунан 2 — 4 см сабыллар. Парник буоругар мизли эбэн биэрэрэгэ сөл. Бу кэмгэ субстрат температурата 15-16 кырааһык сыһаас буолар. Оңорууна тэлэйи 50 — 60 күн устата үүнүүнү биэрэр. Тэлэйи нэһаа улаатыһынарбаһа, салзэппэтэ аһыһа илиһинэ хомуйулар. Быһаһынан аспаһа, төрдүн эрийон илар ордуу. Субстраты уорудуу да гыһааха сөл эбэтэр сүһү аһыһыгар эбиллэр. Тэлэйи ыраастаһымм тобоһор, сугуйулуубут ууттар опаратын (сизматин) аһаһаа элбэх буолар. Ону билэн, дьон хонуу тэлэйи сүһү норуомун кирээдэ онорон, оттон ойуур тэлэйи дьыа таһыгар үүнэр мөһтөр быһастарыгар кутан эмиэ үүнэрэллэр. Споралар сааһага наадыһаллар, ол иһин 1 биэрэр тэлэй тобоһтоох ууга 1 ост. науоска сааһаһа эбизэх сөл.

Вешенка — Саҕа сирин бары улуустарыгар үүнэр тэлэй. Сүрдээх минниһэс буолар, сибидэйдим тутатына сизматин, тоҕорон уонна кэсирбэлэммит хаһааһыһа сөл. Киниһи үүнэрэрэгэ улахан бэлэмниһи наадата суох. Субстраха түргэһик үүнэр, улахан көрдүгэ наадыһа буолан үүнүүтүн энциммит бириччииһигэр биэрэр. Софоруу вешенканы туоратаах культура солуматыгар, подсолнух хаһар уонна араас органическай тобоһторго үүнэрэллэр. Билиһи айылҕабыһыгар вешенка үксүн үөт маска үүнэр. Сороһор өрт уота сизматин дьыаһаһа үүмүт буолан солбутааһы.

Вешенканы хас да ыһыман үүнэрэрэгэ сөл. Субстратын бэлэмниһиргэ солуманан 5 — 10 см гына быһан баран 1 час устата ордулаһыт, микробтарын өлөрөбүт. Уутун сүрдэһэн, сөйбүтүн кэһи кыратык минеральнай уорудуу, мизл эбэн баран мицелийи эриччээ тарбатан булкупуһыт. Полиэтилен маһеһеһчүккэ ыһа сизматин, баһаһан баран хараһа уонна соруун сиргэ уурталыһыт. Үс нэдиэлэ буолан баран тэлэйи үөскэтэрэ таһаллар. Оңорууна сырдык наада буолан түнүк сабыһыһы ыһаһыт эбэтэр лампа уматаһыт. Температураны 18 кырааһыкка дьыра ыһаһаһыт. Салпын сизматин 95 %-тан түһүө суохтаах күһгэ 4-5 төгүл уһан ыһаһыт. Тэлэйи түргэһик улаатар, черепица курдук доһуһу үүнэн таһар. Салзэппэтин диаметра 5 — 10 см буолуһуна хомуйулар. Бири субстраха хас да төгүлүһэн үүнүүн сөл. Маны таһынан вешенка мас куоркаларыгар үчүгүйдик үүнэр. Хас да сыллааһыга Горнай улууттар бири шал чууркага үүнэрэ сыдыбыттар.

Тэлэйи үүнэрэри тыа хаһаайыһыбатыгар саҕа салаа буолар. Манан дьыраһаһан киһи аһыһах. Олортон биридэстэр М.И. Сиромятникова салаһар "Грибница" баһыһаа хаһаайыһыбага буолар. Кинилэр эргэ хотону ыраастаһан, өрөмүөннэһэн вешенканы үүнэрэн эрэллэр. Билигин бастаһы үүнүлэрин быһыһар. Хаһаайыһыба баһыһыга Матрена Ильинична тэлэйи үүнэрэр салааны Саҕа сиригэр кэһиһик тарбаттар санааһаах.

У. ЗВЕРСТОВА,
ССТХНЧИ ыһаарсай научнай сотруднига,
В. ГОРОХОВА,
"Сырдаах" ТХПК агронома,
М. ПОПОВА,
ДьТХА Өкөмнөөбү
филиалын 5 курсун студенткага.

Ыам ыйын 18 күнүгэр, Музейдар аан дойдутаагы күннэригэр, аһыс аһа уустаах хаһыт Хадаар нэһилигэр бэрт кэрэхсэбиллээх дьаһал буолан ааста. Бу күн олохтоох орто оскулаага Симе Сергеев аатынан кыраайы үөрэтэр музей аһыллан үлэтин саҕалаата.

Бу дьыро күһгэ улуус баһыһыһын социальнай болтуруустарга солбуйааччы А.С. Иустинова, улуустаагы үөрэх управлениһыттан эбии үөрэхтэһиһи кинини директора В.П. Иванов, ЧГФКСИ ректора И.И. Гогольцев, культура управлениһыттан В.Д. Пинагина уо.д.а. культура уонна үөрэхтэһиһи үлэһиттэрэ кэлэн ыалдыһаһаһаллар.

Кэрэ эйгэтигэр

ХАДААРГА-МУЗЕЙ

Музей Е.П. Иванова быһаһы кэбүлээһининэн, нэһилик дьаһалтатын баһыһыга В.В. Никонов, оскула директора И.П. Лукин, ветеринар Сүбэлэрэ (предс. И.В. Софронова) өйөһүлүннэринэн иттиһиллэр ситимгэ холбоһумт арболит улсый дьыа бири квартиратыгар аһылла. Уонча салааһах музейи тарыйыһа Ефросинья Прокопьевна дьону түмэ тардан үлэлээбитэ хаһыс да сыла. Үөрүүгөһөк чэаска элбэх киһиэхэ махтал тыллара этилиһиллэр: нэһилик историктын архивтартан хаһыһан суруйар И.И. Давыдовка, экспонаттынан көмүлөһүт П.В. Божедоновка, А.С. Крисовальникова, сирин иһити тикит М.П. Давыдовага, Е.В. Лукинага, хаартыска биэрбит С.П. Капитоновкага, Барыа "курулуок оҕолоругар уо.д.а. Кэлбит ыалдыһтар баҕа санааларын эһиллэр, сыһыһаах бөлөхтэрин туттардылар.

Ити кэһиниттан "Арчы" балаһаныгар көмүлүк олох иннигэр алгыс тылы СР норуотун хаһаайыһыбатын үтүөлээх үлэһитэ П.Н. Титов эһа. Киһи кута-сура тохтуур, өбүгэ тыһыһынан илгийэр, истэриһа толору сипит, иһигэр ситимгэ холбоһумт балаһаны ветеринар П.Н. Титов, И.И. Софронов, Д.З. Эверстов, М.М. Марьянов уо.д.а. туттуттар. Ыалдыһтары көмүлүк олох сүһүн иннигэр иһи чэһинэн, арыһаах салааһыһынан аһах туттулар.

Кэһиллээх дьылаһан дьыраһаһан дьон Хадаарга элбэхтэр. Ол курдук, оскула иһинэн мини-механизация кабинета (сал. М.Н. Адамов), тимири уһаһар мастарыһкай (сал. М.М. Кондратьев), Канадага, Германияга, Японияга, Кореяга билиһит "Утум" сөрүө курулуһа (сал. норуот мастара, СР үөрэһиритин туйгуна А.С. Крисовальникова).

Нэһилик баһыһыга В.В. Никонов, оскула директора И.П. Лукин нэһилик дьыон үөрүүлэрин үлэһэтэ кэлбит ыалдыһтарга, чуолаан А.С. Иустиновага махтаньаллар.

В. ПОПОВА.

ИНФОРМАЦИОННОЕ ПИСЬМО

С 15 по 19 июня 2004 года в Харбинском международном конференционно-выставочном центре (г. Харбин, КНР) состоится 15-я Харбинская торгово-экономическая ярмарка.

Харбинская ярмарка, организация и проведение которой утверждено Правительством Китая, является одной из крупнейших международных торгово-экономических ярмарок Китая. Она играет положительную роль в активизации торговли - экономического обмена и связей КНР со странами СНГ и в лице России, странами Северо-Восточной Азии, другими странами мира. В 15-ой Харбинской ярмарке примут участие солидные и влиятельные крупные предприятия Китая и зарубежья, а также транснациональные компании. Будут проведены деловые беседы по вопросам торговли и технического сотрудничества.

Экспонаты выставки будут демонстрироваться по направлениям: экологически чистые продукты питания, мебель и предметы домашнего обихода, продукция высоких технологий, товары легкой промышленности и текстильные изделия, механизмы и оборудование, медикаменты и медицинское оборудование, продукция химической промышленности, технико-экономическое сотрудничество, туристические ресурсы, выставочный сектор зарубежных участников.

В целях дальнейшего развития торгово-экономического сотрудничества Республики Саха (Якутия) с Китайской Народной Республикой, продвижения экспортно-ориентированной продукции республиканских товаропроизводителей на рынки стран Азиатско-Тихоокеанского региона просим всех заинтересованных лиц принять активное участие.

Просим всех заинтересованных лиц предоставить до 15 мая 2004 года в Министерство по делам предпринимательства, развития туризма и занятости РС (Я) заявку на участие в ярмарке с указанием наименования адреса предприятия, номера телефона и факса, адрес электронной почты, Ф.И.О. руководителя предприятия, контактное лицо, сферу деятельности.

Прием заявок заканчивается 15 мая 2004 года.

Аренда выставочного оборудования (выставочный стенд внутри помещения по международному стандарту (3 x 3 м) - бесплатно. В стоимость проезда включено: билеты (Якутск - Харбин - Якутск) - 12850 рублей; проживание в 3-х звездном отеле и 2 - дневное питание - 160 - 200 долларов США.

Справки по телефонам: 34 - 28 - 70, 34 - 20 - 64, факс: 34 - 27 - 65 или 41 - 120 в Управление экономического развития.

Вниманию населения! Чуралчинское ОСБ № 5048 СЕВЕРО-ВОСТОЧНЫЙ БАНКА СБЕРБАНКА РОССИИ информирует:

30 сентября 2004 года заканчивается срок выкупа и оплаты выигрышей по облигациям Российского внутреннего выигрышного займа 1992 года.

Проверить Ваши облигации по таблицам выигрышей можно в любом филиале Северо-Восточного банка Сбербанка России. Невыигрышные облигации подлежат выкупу по их номинальной стоимости (с учетом деноминации).

По истечении срока выкупа облигации, не предъявленные к оплате, утрачивают силу и оплате не подлежат.

Телефоны для справок: 41-286, 42-070.

В связи с наступлением весенней распутицы, а также в целях обеспечения сохранности технических параметров автомобильных дорог и безопасности движения, на основании письма Росавтодора №26 от 05.03.2004 г. и во исполнение приказа Министерства транспорта РФ от 24 января 2003 года №4 "Об организации движения транспорта по федеральным автомобильным дорогам в весенний период", Таттинский ГУП по РИ-САД доводит до вашего сведения, всем автоводителям и транспортным организациям:

С 1 мая по 15 июля 2004 года по федеральной автодороге Якутск - Магадан вводится временное ограничение движения автотранспортных средств с осевыми нагрузками: 5(50) тс (кн) - для одноосных, 4(40) тс (кн) - для двухосных, трехосных автотранспортных средств.

Контроль за движением транспортных средств с допустимыми нагрузками в установленный период, а также обеспечением безопасности дорожного движения ведется Таттинским ГУП по РИ-САД и субподразделениями по совместному патрулированию на обслуживаемом участке автодороги с улусными ГИБДД (Таттинским, Чуралчинским, Мегино-Кангаласским).

Администрация Таттинского ГУП
по РИ-САД, с.Ытык Кюель.

БИЛЛЭРИИЛЭР

Филиппов Гурий Гурьевич аатыгар бэриллибит АГО сериялаах, 626008 №-дээх водительской дастабырынан сүтүтүтүн дьыга суогунаа аарыллар.

х х х

б/б и буруус маһынан оһоһуллубут дьыга атылыбын. Санаата кэпсэтиинэн. Билсэр телефон: 25-544, 25-546.

Хатылы нэһилиэтин олохтооҕо.

СЕРГЕЕВ Никита Егорович

олохтон туорабытынан быраатыгар бэйэбит үлэһипитигэр Сергеев Егор Егоровичка, ийэлэригэр Анастасия Николаевнага кутурбаммытын тиздэбит.

"Туймаада-нефть"
заправкатын коллектива.

Кутурбаммын тиздэллэр:

- Субуруускай аатынан сохоска тутуу биригээдэтигэр, "Толлой" баалынай хаһаайсыбатын салайааччытынан үлэһэбит Сергеев Никита Егорович олохтон туорабытынан ийэтигэр Анастасия Николаевнага, балтыгар Елена Егоровнага, бырааттарыгар Егор Егоровичка, Андрей Егоровичка, кинилэр дьыга кэргэтэригэр Хатылы нэһилиэтин дьаһалтата.

- Никита Егорович эдэр сааһыгар күн сириттэн барбытынан бырааттарыгар, балтыгар Дьокускайтан Репиннар, эдьийдэрэ Мария Михайловна, Мария Семеновна, балта Туйаара Федоровна.

- Никита Егорович ыарахан ыарымтан өлбүтүнэн ийэтигэр, бырааттарыгар, балтыгар аймактара Хатылытан Чичигинаровтар, Иустиневтар, Петровтар, Чуралчыттан Чичигинаровтар.

- Күндү ийиһиппэр, саҕастыгыгар Сергеева Анастасия Николаевнага, кини оҕолоругар, сиэннэригэр уола, убайдарыгар Никита Егорович олохтон туорабытынан Хатылытан, Чуралчыттан Давыдовтар, Климовтар, Тонгүлүттэн Вера Давыдовна дьыга кэргэттэрэ.

- Талтыр оҕото, убайдары Никита Егорович өлбүтүнэн ийэтигэр, балтыгар, бырааттарыгар, кинилэр дьыга кэргэтэригэр ыаллара Савиннар, Драгуновтар, Соловьевтар, Захаровтар.

- Никита Егорович ыарахан ыарымтан олохтон туорабытынан ийэтигэр, биригэр үлэһэбит табаарыспытыгар У. Н.Атласова, Павлуцайдар, Винокуровтар, Седашицевтар, Догордурсевтар, Марковтар, Павловтар.

- Аймактык Никита Егорович күн сириттэн барбытынан ийэтигэр Анастасия Николаевнага, бырааттарыгар Куокука, Андрейкага, балтыгар Илкскага Хатылытан З. Ф., А. Д. Поповтар, Чуралчыттан Шариннар, Фоминнар.

- Никита Егорович ыарахан ыарымтан өлбүтүнэн ийэтигэр Анастасия Николаевнага, балтыгар Еленага, бырааттарыгар Гошага, Андрейга, чугас аймактарыгар оҕулааҕа биригэр үөрэммит табаарыстары.

- Убайа Никита Егорович күн сириттэн барбытынан биригэр үөрэммит табаарыспытыгар Сергеев Егор Егоровичка, кини дьыга кэргэнигэр Хатылы орто оҕулаатын 1991 с. бүтэрбиттэр.

Күндү ийэбит, эбэбит, хос эбэбит, Хадаартан төрүттээх тыыл, үлэ ветерана, хоту көһөрүлүү кыттылааҕа, сэрин инбалиитин оҕоһото, "Ийэ Албан Аата" орден кавалера, Одьулуун нэһилиэтин олохтооҕо.

ЕФИМОВА Елизавета Алексеевна

бу дьыл ыам ыйын 21 күнүгэр ыарахан ыарымтан олохтон туорабытын диригник курутууан туран иһитинэрэбит.

Оболоро, кийинтэрэ, күтүөттэрэ, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ.

Кутурбаммын тиздэллэр:

- Талталлаах ийэтэ Елизавета Алексеевна ыарахан ыарымтан күн сириттэн барбытынан биригэр үлэһипир соһурууһулар, милиция майоругар Ефимова Елизавета Михайловнага Чуралчытааҕы ис дьылаага отделан коллектива.

- Талталлаах ийэлэрэ, эбэлэрэ, хос эбэлэрэ Елизавета Алексеевна олохтон туорабытынан оболоругар, сиэннэригэр, хос сиэннэригэр, коллегабытыгар Ефимов Алексей Михайловичка Чуралчы оройуонун прокуратуратын коллектива.

- Эдьийбит Елизавета Алексеевна олохтон туорабытынан оболоругар, сиэннэригэр, чугас аймактарыгар Чуралчыттан Максимовтар, Диригтан Новгородовтар, Дьокускайтан Максимовтар.

- Талталлаах ийэлэрэ Елизавета Алексеевна өлбүтүнэн оболоругар Дьокускайтан Ефремов Дмитрий Николаевич, Одьулуунтан кини оболоро.

- Елизавета Алексеевна олохтон туорабытынан кыһыгар Ефимова Екатерина Михайловнага оҕулааҕа биригэр үөрэммит доһоттор.

- Талталлаах ийэтэ Елизавета Алексеевна күн сириттэн барбытынан директору үөрэтэр-итэр үлэһэ солбуйааччы Ефимова Екатерина Михайловнага Одьулууннааҕы оҕула-лицей коллектива.

- Талтыр саҕастыт, эбэбит Елизавета Алексеевна олохтон туорабытынан оболоругар, сиэннэригэр, аймактарыгар Гоголевтар, Николай Ефимов.

- Елизавета Алексеевна ыарахан ыарымтан өлбүтүнэн оболоругар, сиэннэригэр, аймактарыгар Чуралчыттан Никоновтар, Никитиннар, Дьокускайтан Атласовтар.

- Ытыктыр эдьийбит Елизавета Алексеевна олохтон туорабытынан оболоругар, сиэннэригэр, аймактарыгар Елена, Полина Никоновалар, Дьокускайтан Трофимовтар.

Күндү ийэбит, эбэбит, Чуралчы улуусун Болтонотуттан төрүттээх Таатта улуусун Кыйм бөлүөлэтин олохтооҕо, үлэ, тыыл ветерана

МОНАСТЫРЕВА Александра Егоровна

олохтон туорабытын диригник курутууан туран аймактарыгар, билэр дьонугар иһитинэрэбит.

Кыргытара, уола, кийинтэ, күтүөттэрэ, сиэннэрэ.

Кутурбаммын тиздэллэр:

- Эдьийдэрэ Александра Егоровна өлбүтүнэн аймактарыгар Монастыревтарга, Слепцовтарга, Егоровтарга Кыйыттан Эгасовтар, Огнеровтар.

Биригэр үөрэммит табаарыспыт, Дьокускай куорат олохтооҕо

ФИЛИППОВ Андрей Валентинович

хомолтолохтук олохтон туорабытынан кэргэнигэр, оболоругар, абатыгар, балтыгар, аймактарыгар кутурбаммытын тиздэбит.

Хатылы оҕулаатын
1987 с. бүтэрбиттэр.

Күндү кэргэним, аймактыт, Хадаартан төрүттээх Мындагайым бөлүөлэтин олохтооҕо, тыыл, үлэ ветерана

ДЯЧКОВСКАЯ Акулина Петровна

уһун ыарахан ыарымтан ыам ыйын 23 күнүгэр өлбүтүн диригник курутууан туран аймактарыгар, дьыгаларыгар, билэр дьонугар иһитинэрэбит.

Кэргэне, бырааттара, балыстара, сиэннэрэ.

Кутурбаммын тиздэллэр:

- Үлэ ветерана Акулина Петровна өлбүтүнэн кэргэнигэр Иван Петровичка, аймактарыгар Болугур нэһилиэтин дьаһалтата, кырдаастар сэбиэттэрэ.

- Күндү саҕастара Акулина Петровна олохтон туорабытынан кэргэнигэр убайдарыгар Данилов Иван Петровичка, эдьийдэригэр Мишкина Вера Петровнага, кини оболоругар, сиэннэригэр, бары чугас дьонугар, аймактарыгар Чуралчыттан, Дьокускайтан Даниловтар, Намтан Данилова Елена Осиповна, Алексеевтар, Дунаевтар.

- Өр кэмнэргэ Мындагайытааҕы орто сэлэтигэр эмигир саһаторийга үлэһэбит Акулина Петровна күн сириттэн барбытынан кэргэнигэр Данилов Иван Петровичка Гагаринсктар.

- Күндү балтыбыт Акулина Петровна өлбүтүнэн кэргэнигэр Иван Петровичка, балтыларыгар, аймактарыгар эдьийэ Боку-ска, күтүөтэ Ньукулай, кинилэр оболоро Мария, Семен Афанасьевтар, Александра, Данил Кривошапкиннар, Мотрена, Валерий Аянтостар.

ЭБЭРДЭЛИИБИТ!

Күндүтүк саныыр балтыбытын, эдьийбитин, С. А. Новгородов аатынан Чуралчы орто оҕулаатын уууталын ГАБЫШЕВА Мария Дмитриевна Саха Республикатын үөрэтиригитин туйгуна буолбукунан иттих-истигитик эбэрдэлиибит!

Кэрэ килибигиэр чэпчээн доруобуйаны, кэрэ санаа кэксэлэһэн, куустук санаа аһарданан, уба санаагыгар баарабыт. Эмгигинэн кизан туттабыт, холобур оҕостобут, доһор-аймах дьоннор үтүө сыһыанын, кыһамныыт, көмөн, талталын иһин барҕа махталбытын тиздэбит.

Убайдарың Лазаревтар, Борисовтар, табаарыстарың Г. П. Васильев дьыга кэргэттэрэ.

БИЛЛЭРИИ

"Кустук" экологическай киин иһинэн сайынны лааһыр баһааы сезону бос ыйын 23 күнүттэн саҕалыыр. Лааһырга сыт дьыа иһин усулуос - 1000 солк.

Республикатын үлэ-хараҥа көрүлүбүтүгүнэн оболору ылыы хаачыстыа. Сүтүгүнэн экологическай хайыскалаах Амма, Дирин, Сылк, Хаахаст, Төлөй, Чуралчы, Одьулуун оҕулаагырыттан оболору ылабыт. Билсэр телефоннар: 41-082, 41-779, 41-189.

Үөрэх управлениета,
"Кустук" киин салаалтата.

Редактор Г. Г. ПОПОВ.
ААДЫРЫСПЫТ: 678670,
Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "б".
ТЕЛЕФОННАРЫБЫТ:
редактор - 41-332, отделлар - 41-265.
E-mail: Osaacoleh@churap.sakha.ru

Тэрийэн таһаарсааччылар: СР Правительства, Чурапчы улуусун "Сага олох" редакционной-издательской холбохуку государственной учреждение. Маассабай информация средстволарын туһунан РФ Сокуомнарын туһулууну хонтуруоллуур уоһуна регистрациялыыр РФ бэчээк СР региональной управлениетыгар 2003 с. бэс ыйын 20 күнүгэр регистрационнаах нүмэрэ - ПИ №19-0423.

"Сага олох" редакционной-издательской холбохуку ГУ. Офсетнай бэчээт. Сокуомун № 58. Тираж 2715. 24. 05. 2004 с. бэчээккэ бэрилиннэ. Санаа субботага тахсар.

Автор суругар этиллэр санаа редакция позициягар кэлдэн сөп түбэхэр буолбатах. Сурукка ыйылар чакчылар юрдыккаахтарыгар эппиэтинэни автор тус бэйэтэ сүгэр.